

Процик Ірина. «А ці зросли богатирі на київському полі: „Канева”, Сабо і „Базіль”, „Лобан”, Турянський, „Срібло”». (Прізвиська українських футболістів советського періоду). *Лінгвостилістичні студії*, вип. 12, 2020, с. 169–82.

Protsyk, Iryna. “All these Strongmen Grew on Kyiv Football Field: Kaneva, Sabo and Bazil, Loban, Turianskyi, Sriblo”: Ukrainian Football Players’ Nicknames of the Soviet Period”. *Linguostylistic Studies*, iss. 12, 2020, pp. 169–82.

УДК 811.161.2’276.6:796.332

<https://doi.org/10.29038/2413-0923-2020-12-169-182>

**«А ЦІ ЗРОСЛИ БОГАТИРІ НА КИЇВСЬКОМУ ПОЛІ:
„КАНЕВА”, САБО І „БАЗІЛЬ”, „ЛОБАН”, ТУРЯНСЬКИЙ, „СРІБЛО”»
(ПРИЗВИСЬКА УКРАЇНСЬКИХ ФУТБОЛІСТІВ СОВЕТСЬКОГО ПЕРІОДУ)**

Ірина Процик

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
Київ, Україна

Статтю присвячено аналізу прізвиськ футболістів, які грали за українські футбольні клуби в 20–80-х роках ХХ століття. Неофіційні особові найменування гравців класифіковано за критерієм мотивованості – виокремлено неофіційні антропоніми, що походять від прізвищ футболістів, демінутивних форм імен, патронімів, а також мотивовані різними зовнішніми та внутрішніми рисами, притаманними гравцям, чи поєднанням цих ознак. Описано способи творення прізвиськ, серед яких домінують метафора та утинки прізвищевих назв.

Ключові слова: антропонім, прізвисько футболіста, мотивованість онімів, способи творення прізвиськ, метафора, утинки прізвищ.

**“ALL THESE STRONGMEN GREW ON KYIV FOOTBALL FIELD: KANEVA, SABO
AND BAZIL, LOBAN, TURIANSKYI, SRIBLO”: UKRAINIAN FOOTBALL PLAYERS’
NICKNAMES OF THE SOVIET PERIOD**

Iryna Protsyk

National University of “Kyiv-Mohyla Academy”, Kyiv, Ukraine

The nicknames, which come into being as supplementing the person’s official name, are informal anthroponyms by which the environment individualizes or characterizes a person. Marking people with nicknames is a characteristic feature of the football discourse in the whole world. In Ukrainian linguistics, informal person’s names of football players have not been the object of study yet, that is why their analysis is still topical.

The aim of the article is to analyze informal names of football players who played in the Ukrainian teams in the 20-80s of the XXth century. It enables scholars to trace the tendencies in creating informal personal names and also can contribute to drawing social-linguistic conclusions about anthroponym usage in sports discourse. The basic method of the study is discursive analysis of the facts taken from printed sources (first of all from the Ukrainian sports media of that time) and their interpretation. Among diverse ways of creating football players’ nicknames in the Soviet period, the most effective were various transformations of players’ surnames, most often by truncating last names. A lot of nicknames were created by cutting football players’ first names or surnames and also by adding to them

suffixes with diminutive semantics. Many informal names are the diminutive forms of the players' names. Among this type of nicknames, there are those created according to the Ukrainian patterns and also in accordance with the Polish, Hungarian, and Russian patterns of creating diminutive forms of names. During that period, the patronymic names were used as nicknames for the first time. There were a lot of informal names which were created metaphorically on the basis of people's appearance or character features, or both at the same time.

Analysis of the Ukrainian football players' nicknames in 20-80s shows that the motivational basis for those anthroponyms creation is the player's surname, its diminutive form, and features. The ways of creating those names involve metaphors and parts of surnames. The prospects of the studies are tracing dynamics of creating football players' nicknames in various periods of the Ukrainian football development.

Key words: anthroponym, a football player's nickname, motivation of proper names, ways of creating nicknames, metaphor, parts of surnames.

Вступ. В українському футбольному ономастиконі окрему групу творять антропоніми – прізвиська футболістів і тренерів. На думку українського ономаста Юліяна Редька, серед українських антропонімів «найбільший інтерес викликають прізвиська та утворені, переважно, на їх базі прізвища» (VII), бо «це назви, утворені самим народом за законами національного словотворення, а їх твірними основами є національна апелятивна лексика та власні назви інших класів» (VII). Прізвиська виникають як доповнення до основного імені людини. «Прізвисько (вуличне прізвище, кличка) – вид антропоніма, додаткове неофіційне особове іменуванням, яким середовище індивідуалізує або характеризує особу» (Чучка 494). На думку дослідника українського ономастикону Петра Чучки, «з ономасіологічного боку найбільший розряд становлять прізвиська, що характеризують людину за її особистими зовнішніми чи внутрішніми рисами» (494). Українська соціолінгвістка Оксана Данилевська підкреслює, що «прізвиська свідчать про характер взаємин усередині групи <...>, тобто прізвиська завжди є продуктом міжособистісних стосунків» (292).

У сучасній українській ономастиці є ціла низка праць, присвячених аналізу українських прізвищ (дослідження Олени Антонюк, Григорія Аркушина, Ганни та Дмитра Бучків, Святослава Вербича, Оксани Вербоверхової, Людмили Кравченко, Миколи Лесюка, Галини Ліщинської, Марії Микитин-Дружинець, Оксани Михальчук, Марії Наливайко, Надії та Романа Остахів, Ганни Сенік, Віктора Чабаненка, Павла Чучки, Віктора Шульгача, Наталії Шульської), у яких аналіз здійснено передовсім на діалектному матеріалі. У славістичній ономастиці останніх років з'явилися студії про неофіційні найменування спортсменів, у тім і про прізвиська футболістів (розвідки Тамари Астахової і Дмитрія Фатєєва). В українській лінгвістиці неофіційні антропоніми футболістів ще не були об'єктом розгляду, тому аналіз особових імен, насамперед тих, що були притаманні гравцям українських футбольних команд 20–80-их років ХХ століття, вважаю за актуальний, бо це дасть змогу з'ясувати тенденції в

неофіційному спортивному назовництві й допоможе зробити певні соціолінгвістичні висновки про використання антропонімів у сфері спорту в советський період. Хоча Юліян Редько вважав, що «прізвиська має тепер відносно невелика кількість людей» (IX), проте маркування гравців неофіційними особовими іменами було й залишається прикметною особливістю футбольного дискурсу в цілому світі.

Мета дослідження – на основі аналізу відібраних зі спортивної преси прізвиськ футболістів, які грали за українські команди в советський період, з'ясовано походження та способи творення цих неофіційних антропонімів.

Матеріал і методи дослідження. Основними методами дослідження в розвідці є дискурсивний аналіз фактичного матеріалу та його опис. Для визначення продуктивності тих чи тих способів творення прізвиськ додатково залучено метод кількісних підрахунків. Інформацію про прізвиська футболістів із українських команд 20–80-х років XX століття почерпнуто з тогочасної української спортивної періодики, передовсім газети «Радянський спорт» (1934–1965), переіменованої згодом на «Спортивну газету» (1965–2008) та журналу «Фізкультура і спорт» (1957–1965), який зі середини 60-х рр. мав назву «Старт» (1965–1990), і з довідково-інформаційних видань, присвячених футболу.

Футболісти, які грали в українських футбольних командах у 20–80-ті роки XX століття, неодмінно мали прізвиська, проте відомості про неофіційні антропоніми практично не потрапляла на сторінки преси, як це було в першій половині XX століття. Майже відсутня інформація про неофіційне маркування футболістів підсоветської України в 20–50-ті роки, лише в 60-х роках, у період відлиги, такі відомості фрагментарно з'являлися в тогочасних спортивних періодичних виданнях, що є свідченням впливу суспільно-політичних обставин на функціонування мови в найрізноманітніших сферах життя загалом і в спорті зокрема. Надзвичайно скупі дані про прізвища футболістів, почерпнуті з преси, вдалося доповнити інформацією з видань істориків футболу (Каспаревич, Паук, і Пуньків; Кулеба; Яремко) та зі спогадів колишніх футболістів і вболівальників найстаршого покоління.

Результати дослідження та дискусія. З-поміж шляхів творення прізвиськ у советський період найпродуктивнішим були різноманітні **трансформації прізвищ** футболістів, здебільшого **утинки** прізвищевих назв, наприклад: **Андрюха** – прізвисько центрального захисника северодонецького «Хіміка», львівських «Карпат» *Олександра Андрющенка*, неофіційний антропонім гравця перегукується з російською здрібнілою формою *Андрюха* від імені *Андрій*; **Базиль / Базіль** – прізвисько правого крайнього нападника київського «Динамо» *Олега Базилевича*, неофіційний антропонім співзвучний із польським іменем *Bazył*, що є відповідником українського *Василь*; **Блоха** – прізвисько нападника київського «Динамо», тренера збірної України та київського «Динамо» *Олега Блохіна*,

неофіційний антропонім гравця омонімний із апелятивом *блоха* – «безкрила маленька комаха – паразит тварин і людей» (Словник 1: 202); **Бубука** – прізвисько півсереднього нападника московських команд, тренера сімферопольської «Таврії», львівських «Карпат» *Валентина Бубукіна*; **Буля** – прізвисько півзахисника хмельницького «Динамо», львівських «Карпат» *Володимира Булгакова*; **Зося** – прізвисько центрального захисника російських команд і львівського СКА *Олександра Зосімова*, неофіційний антропонім, який є усіченням прізвища гравця, співзвучний із демінутивною формою *Zosia* від польського жіночого імені *Zofia* (*Софія*), що вказує на те, що своє прізвисько футболіст, який є етнічним росіянином, отримав, граючи у Львові; **Казік** – прізвисько лівого нападника львівських СКА та «Карпат», донецького «Шахтаря», згодом тренера філадельфійського «Тризуба» (США) *Едварда Козинкевича* (у советський період ім'я футболіста записували на російський манер – *Едуард*, що є цікавим свідченням соціолінгвістичних практик у советську епоху, головною настановою яких була уніфікація всього, що виходило поза встановлені владою межі), неофіційний антропонім є польською здрібнілою формою *Kazik* – від імені *Kazimierz* (*Казимир*), а футболіст отримав таке прізвисько за співзвучність зредукованої форми свого прізвища з цим польським демінутивом; **Канева** – прізвисько центрального нападника київського «Динамо» *Віктора Каневського* (гравець був по батькові *Ізраїлевич*, яке в советські часи трансформували на *Ілліч*, що є прикладом уніфікації антропонімікону в тоталітарному суспільстві); **Капля** – прізвисько центрального захисника хмельницького «Динамо» та львівського СКА *Володимира Капличного*, неофіційний антропонім футболіста омонімний з апелятивом *капля* – «те саме, що крапля» (Словник 4: 95), *крапля* – «1. маленька частинка якої-небудь рідини, схожа на кульку; 2. дуже мала кількість, частинка чого-небудь; трошки, дуже мало» (Словник 4: 425); **Кочуба** – прізвисько центрального захисника та півзахисника київського «Динамо», львівських «Карпат» *Станіслава Кочубинського*; **Кроха** – прізвисько центрального нападника київських «Динамо» та СКВО, харківського «Авангарду», львівських «Карпат», тренера юніорської збірної України *Анатолія Крощенка*, неофіційний антропонім співзвучний із російським словом *кроха*, що називає дрібну частинку, крихкий шматочок чого-небудь, крихту; **Кутя** – прізвисько гравця львівських команд «Буревісник» і СКА *Юрія Кутенка*, неофіційний антропонім омонімний із апелятивом *кутя* – «обрядова каша з ячмінних або пшеничних зерен, уживана з солодкою підливою напередодні різдва чи водохреща» (Словник 4: 419); **Кухля** – прізвисько півзахисника та нападника львівської команди «СКА-Карпати», дрогобицької «Галичини», комарненського «Газовика», мукачівського «Приладиста» *Володимира Кухлевського*, неофіційний антропонім має паралелі з апелятивом *кухля* – «зменшене до кухоль» (Словник 4: 420); **Лемеха** – прізвисько воротаря київського «Динамо» та миколаївських

команд «Авангард» і «Суднобудівник» *Євгена Лемешка*; **Лихач / Ліхач** – прізвисько лівого крайнього нападника та півзахисника львівських «Карпат» *Геннадія Лихачова*, неофіційний антропонім перегукується з апелятивом *лихач* – «нестримно, нерозсудливо смілива людина» (Словник 4: 495); **Лобан** – прізвисько нападника київського «Динамо» та донецького «Шахтаря», тренера київського «Динамо» *Валерія Лобановського*; **Ляля** і **Лялька** – прізвисько захисника львівських команд «Карпати» та СКА, С.К. «Луцьк» *Мирослава Лялека*, неофіційний антропонім омонімний із апелятивами *лялька* – «1. дитяча іграшка у вигляді фігури людини; макет фігури людини або тварини для театральних вистав; 2. безвольна людина або людина, якою розважаються» (Словник 4: 579) та *ляля* – «1. дитина (звичайно мала); 2. те саме, що лялька» (Словник 4: 579); **Мерек** – прізвисько лівого крайнього півзахисника вінницького «Локомотива» та львівських команд СКА та «Карпати» *Володимира Мерешка*; **Муня** – прізвисько півзахисника київського «Динамо» *Володимира Мунтяна*, неофіційний антропонім улюбленця київських уболівальників нагадує жаргонне ласкаве називання матері – *(ма)муня*, утворене способом афери; **Рафа** – прізвисько правого крайнього півзахисника львівських «Карпат» і «СКА-Карпат», дніпропетровського «Дніпра» *Віктора Рафальчука*; **Сава** – прізвисько центрального півзахисника львівських «Карпат» *Остаса Савки*, антропонім футболіста омонімний із чоловічим іменем – *Сава*; **Серебро / Срібло** – прізвисько нападника київського «Динамо» *Віктора Серебрянікова*, неофіційний антропонім перегукується із російським апелятивом *серебро (срібло)* – «хімічний елемент – благородний блискучий метал сірувато-білого кольору, пластичний і ковкий; уживається для виготовлення ювелірних виробів, посуду, для карбування монет і т. ін.; те, що кольором, блиском нагадує цей метал» (Словник 9: 619); **Філя** – прізвисько лівого крайнього нападника московських команд і львівських СКВО та «Карпат» *Олександра Філяєва*, неофіційний антропонім можна розглядати і як омонім до здрібніло-пестливої форми *Філя* російського чоловічого імені *Філіп* (український відповідник *Пилип*), що цілком пасувало для неофіційного найменування етнічного росіянина; **Фурс** – прізвисько півзахисника кадіївського «Шахтаря» і львівських «Карпат» *Володимира Фурсова* та його сина – *Володимира Фурсова* (молодшого) – нападника луганської «Зорі» та кримських команд – «Таврія» Сімферополь і «Динамо» Саки; **Шапка** – прізвисько гравця львівського «Сільмашу» *Віктора Красношапки*, утворене за допомогою редукування першої частини складного за структурою прізвища футболіста, неофіційний антропонім омонімний із загальною назвою *шапка* – «головний убір (переважно без полів, м'який, теплий)» (Словник 11: 407); **Юзек** – прізвисько центрального захисника й півзахисника миколаївського «Суднобудівника» та львівських «Карпат» *Юрія Юзефовича*, неофіційний антропонім, що є усіченням прізвища футболіста, перегукується з

демінутивною формою *Józek* (Юзек) від польського імені *Józef*, його гравець, очевидно, отримав під час виступів у Львові.

Походження прізвиськ кількох українських футболістів можна пояснити двояко – вони утворені шляхом **утинків прізвищ гравців та метафорично** – неофіційні антропоніми, що постали внаслідок редукування прізвищевих назв, вказували на певні особливості вдачі чи зовнішності футболістів. Так, наприклад, прізвисько півзахисника та лівого захисника львівських «Карпат» *Ігоря Кульчицького* – **Куля** – є наслідком редукування прізвища, а в новоутвореній номінації відображено характерну зовнішню ознаку футболіста, який вже замолоду був лисим, що надавало його голові схожості з *кулею* – «1. геометричне тіло, утворене обертанням кола навколо свого діаметра; 2. предмет, що має таку форму» (Словник 4: 391). До того ж футболіст добре грав головою, тому львівські уболівальники жартували про голомозого Ігоря Кульчицького, що «йому м'яч вишморгав усе волосся». Прізвисько нападника київського «Динамо» та донецького «Шахтаря» *Валерія Лобановського* – **Лоб** – утворено не лише внаслідок утинку прізвища футболіста, а й метафорично – неофіційний антропонім гравець отримав за любов до математики, за тямущість, добрі розумові здібності, що в українській фразеології окреслено стійкими словосполученнями *повний лоб, золотий лоб* (Фразеологічний 1: 443).

Низку прізвиськ утворено шляхом **утинків прізвищ або імен футболістів та ускладненням твірної основи суфіксацією** (переважно суфіксами з демінутивною семантикою: -к, -ік, -очк, -чик), зокрема: **Бердік** – прізвисько нападника луцької «Волині» та рівненського «Авангарду» *Володимира Бердовського*; **Коваленочка** – прізвисько лівого півсереднього нападника запорізького «Металурга» *Віталія Коваленка*; **Масік** – прізвисько воротаря львівського СКА *Євгена Масіна*; **Родька / Редька** – прізвисько правого захисника та півзахисника львівських «Карпат» *Олега Родіна*, варіант прізвиська *Редька* перегукується із апелятивом *редька* – «дворічна овочева рослина родини хрестоцвітих з їстівним чорним або білим коренеплодом круглої чи довгастої форми» (Словник 8: 483), центральною семою в значенні якого є 'гірка', проте прізвисько не має жодного мотиваційного зв'язку з лексемою *редька*, адже гравець відомий неконфліктністю, завдяки чому він – корінний москвич – легко прижився у Львові; **Сарабчик** – прізвисько центрального й лівого крайнього захисника львівських «Карпат», миколаївського «Суднобудівника» та С.К. «Луцьк» *Михайла Сарабіна*; **Суслік** – прізвисько центрального півзахисника й захисника харківського «Металіста» та львівських «Карпат» *Юрія Суслопарова*, неофіційний антропонім перегукується з російською назвою ховраха – *суслік*; **Чубчик** – прізвисько воротаря львівського СКА, херсонського «Кристала» й «Енергії» з Нової Каховки *Ігоря Чубарева*, неофіційний антропонім омонімний із загальною назвою *чубчик* – «зменшено-пестливе до чуб» (Словник 11: 372), *чуб* – «волосся на голові у людини (переважно у чоловіка)» (Словник 11: 371). Поява форманта -ік у

прізвиськах футболістів *Бердік, Масік, Суслік*, утворених суфіксацією від усічених прізвищевих твірних основ, свідчить про вплив російської мови на появу цих неофіційних антропонімів, адже в українській словотвірній моделі там повинен бути суфікс -ик.

Зафіксовано кілька прізвиськ футболістів, утворених шляхом **трансформації імен** гравців, наприклад: **Боб** – центральний захисник львівських «Карпат» і кременчуцького «Дніпра» *Борис Манько*, неофіційний антропонім перегукується зі здрібніло-пестливою формою *Боб* чужомовного імені *Роберт*; **Валет** – лівий півзахисник київського «Динамо» *Валентин Трояновський*, зредукована форма імені асоціюється зі загальною назвою *валет* – «у гральних картах – молодша фігура, що зображує зброєносця» (*Словник* 1: 284), гравця називали «козирним валетом у золотій динамівській колоді» (Трояновський).

Прізвисько крайнього нападника київського «Динамо» *Віталія Хмельницького* – **Хмель / Хміль** – утворене, на перший погляд, шляхом редукування прізвища, чи, навпаки, є поверненням до мотиватора прізвищевої назви – апелятива *хміль* – «однорічна або багаторічна витка рослина родини шовковицевих, деякі види якої використовують у пивоварінні» (*Словник* 11: 97), проте, можна припустити, що в основі неофіційного антропоніма футболіста закладено й порівняння вдачі футболіста з основними рисами характеру гетьмана Богдана Хмельницького – волелюбністю, жадобою до перемоги, непоступливістю в боротьбі зі суперником, адже гравець говорив про себе: «Я, коли червоний колір (футболки «Спартака» [«Спартак» – найзапекліший суперник киян]) бачу – кидаюсь, як той бик на ганчірку!» (Кулеба 71).

Оригінально утворено неофіційні антропоніми таких футболістів: **Ведмідь** – прізвисько правого крайнього захисника та півзахисника київського «Динамо» *Федора (Ференца) Медведя*, що є кодифікованою, літературною формою лексеми *ведмідь*, яку в прізвищі гравця, що походив із Закарпаття, вжито в діалектному варіанті – *медвідь*, притаманному діалектам південно-західного наріччя, зокрема закарпатському; **Пан Заєць / Зайонц** – прізвисько центрального нападника львівського ОБО, івано-франківського «Спартака» *Ігоря Зайцева* утворено шляхом перекладу прізвища гравця, який був етнічним росіянином, українською – *Заєць* і польською – *Зайонц* мовами та з додаванням пошанної форми – *пан*, що було зумовлено своєрідною спробою адаптації футболіста, який виступав у західноукраїнських клубах, до місцевих реалій, де польські елементи в мовленні українців були звичним явищем і надавали йому своєрідного колориту.

Менше, ніж у попередній період, утворено **прізвиськ** українських футболістів **від здрібніло-пестливих форм їхніх імен**. За українським зразком творення деминутивів постали прізвиська таких гравців: **Макарчик** – від імені **Макар** – прізвисько правого крайнього нападника київського «Динамо», одеських команд «Спартак» і «Харчовик» *Макара*

Гончаренка; **Мирон** – від імені **Мирослав** – прізвисько півзахисника львівських команд «Трудові резерви», «Спартак», ОБО Львів *Мирослава Добжанського*; **Ромко** – від імені **Роман** – прізвисько центрального півзахисника львівського «Динамо» *Романа Грюнберга*. Зафіксовано демінутиви, що постали за російськими моделями творення здрібніло-пестливих форм імен: **Алік** – від імені **Олександр** та від імені **Олег** – прізвисько захисника та півзахисника чернівецької «Буковини» *Олександра Павленка* та неофіційний антропонім центрального захисника львівських клубів «Карпати», СКІФ і військових команд СКА, ЛВВПУ *Олега Фікса*; **Вася** – від імені **Василь** – прізвисько переднього центрального захисника – «хвилеріза» київського «Динамо» та ужгородських клубів «Спартак», «Верховина», «Говерла» *Василя Турянчика* та неофіційний антропонім півзахисника київського «Динамо», тренера київської «Оболоні» *Василя (Ласло) Раца*; **Гена** – від імені **Геннадій** – прізвисько крайнього нападника львівських «Карпат» *Геннадія Лихачова*; **Жора** – від імені **Георгій** – прізвисько нападника та півзахисника рівненських команд «Колгоспник» і «Горинь» та бердичівського «Прогресу», тренера вінницької «Ниви» *Георгія Кушніра*; **Льосік** – від імені **Олексій** – прізвисько півзахисника київського «Динамо», італійської «Сампдорії», шотландського «Рейнджерс», тренера збірної України та київського «Динамо» *Олексія Михайличенка*; **Льоша** – від імені **Леонід** – прізвисько центрального захисника та півзахисника хмельницького «Динамо», кам'янець-подільського «Поділля» *Леоніда Лемещенка*. Такі віддемінутивні прізвиська, утворені за російським зразком, мали здебільшого гравці команд Центральної та Східної України, а в Західній Україні постали неофіційні антропоніми від здрібнених форм запозичених імен – польських або угорських, а також за польськими та угорськими взірцями творення демінутивів: **Владек** – від імені **Володимир** – прізвисько нападника дрогобицького «Нафтовика», львівських «Карпат» *Володимира Данилюка* (польським аналогом імені *Володимир* є антропонім *Włodzimierz*, від якого утворено демінутив *Władek*), **Віллі** – від імені **Вільгельм** – прізвисько центрального нападника мукачівського «Локомотива», львівського СКА, ужгородської «Верховини» *Вільгельма Теллінгера*, угорця за походженням; **Гобі** – від імені **Габор** – прізвисько воротаря львівських «Карпат» *Габора Вайди*, угорця за національністю; **Еді** – від імені **Едвард** – прізвисько правого крайнього півзахисника львівських «Динамо» та «Спартак» *Едварда Давідовіча*, поляка за походженням; **Мікі** – від імені **Микола** – прізвисько нападника мукачівських «Динамо», «Авангарду», ужгородських «Спартак» та «Верховини» *Миколи Теллінгера*, угорця за національністю; **Сяху** – від імені **Станіслав** – прізвисько воротаря львівського «Спартак» *Станіслава Карп'яка*; **Шоні** – від імені **Олександр** – прізвисько нападника ужгородської «Верховини», рахівських «Карпат» і львівського СКА *Олександра Данилаша*; **Янкіль** – від імені **Янош** – прізвисько центрального нападника ужгородської «Верховини», львівських «Карпат» *Яноша*

Габовди, угорця за походженням, якого одноклубники, як самі згадували, називали так на закарпатський манер; прізвисько перегукується зі здрібнілою формою *Янкель* юдейського імені *Янкл* мовою ідиш; **Ясьо** – від імені **Іван** – прізвисько воротаря львівських команд ОБО та «Спартак» *Івана Зуба*; **Яцек** – від імені **Ярема** – прізвисько крайнього нападника луцької «Волині», львівського «Сільмашу», червоноградського «Шахтаря» *Яреми Калиневича*.

У другій половині ХХ століття започатковано нову тенденцію – у ролі **прізвиस्क використовувати патронімічні назви**, наприклад: **Олексійович** – прізвисько правого захисника львівських «Карпат», харківського «Металіста» *Володимира Журавчака* – утворено від патроніма футболіста **Олексійович**.

Зафіксовано й приклад **використання в ролі прізвиська чужомовного** – португальського аналога українського імені **Петро** – **Педро**, як у випадку з правим захисником львівських «Карпат» *Петром Тишиком*, який народився в родині українських емігрантів в Аргентині, неофіційним особовим іменем підкреслено місце народження гравця, а також долучено ввічливу форму звертання – *дон* (пан) – **Дон Педро**. У функції прізвиська використано й трансформовану форму імені – **Віктір** – від **Віктор** – неофіційний антропонім воротаря львівських «Карпат», кадіївського «Шахтаря» *Віктора Турпака*.

Зовнішні риси, які вирізняли футболістів з-поміж інших, лягли в основу творення прізвиस्क таких українських гравців: **Акробат** – прізвисько правого крайнього захисника івано-франківського «Спартака» *Богдана Копитчака*, який, окрім футболу, мав замилювання до гімнастики, часом демонстрував акробатичні трюки (від *акробат* – «вправний гімнаст, виконавець складних гімнастичних номерів у цирку» (*Словник 1: 28*)); **Балерина** – прізвисько нападника київського «Динамо» *Валерія Лобановського* (замолоду) та півзахисника цієї ж команди *Володимира Веремієва*, яке футболісти отримали за делікатну поставу, адже не вирізнялися атлетичною підготовленістю, «фізикою», не любили силової боротьби на полі, поводитися як витончена балерина, що боїться отримати травму (від *балерина* – «артистка балету; танцівниця» (*Словник 1: 96*)); **Гусак**, **Рудий соняшник** – прізвиська нападника київського «Динамо» та донецького «Шахтаря» *Валерія Лобановського*, який був високим на зріст і мав струнку, пряму поставу (від *гусак* – «самець гуски» (*Словник 2: 197*)), другим прізвиском його охрестили за яскраво-рудю шевелюру (від *соняшник* – «однорічна трав'яниста олійна рослина родини складноцвітих з високим грубим стеблом і великою жовтою квіткою (суцвіттям)» (*Словник 9: 461*)); **Кокаш** – прізвисько нападника ужгородського «Спартака» та львівських «Карпат» *Івана Диковця*, яке він отримав за білявий чубчик – *кок* – за яким його впізнавали на полі, антропонім походить від загальної назви *кокаш*, що в перекладі з угорської означає 'півник'; **Маятник** – прізвисько *Валерія Лобановського*, коли він був тренером київського «Динамо» і мав звичку хитатися, сидячи на

тренерському місці та спостерігаючи за матчем (від *маятник* – «стрижень, який верхнім кінцем прикріплений до нерухомої точки й рівномірно коливається» (*Словник* 4: 659)); **Оленятко** – стосовно походження прізвиська нападника київського «Динамо» *Олега Блохіна*, яке він мав замолоду, можна припустити подвійну мотивацію – 1) футболіст отримав його «за нестримну швидкість і легкість, із якими він мчав до воріт суперників, підганяючи м'ячі під улюблену ліву ногу» (Кулеба 100), 2) прізвисько є здрібніло-пестливою okazіональною формою від імені Олег (від *оленятко* – «зменшено-пестливе до оленя» (*Словник* 5: 688), *оленя* – «малю оленя» (*Словник* 5: 687)); **Похмурий Ведмідь, Айсберг** – прізвиська *Валерія Лобановського*-тренера, які він отримав за не надто привітний вигляд та не завжди охоче спілкування з журналістами, для утворення неофіційного антропоніма найважливішою була сема 'набурмошений' лексеми ведмідь (в етнокультурному світосприйнятті українців ведмідь – бурмило, завжди бурчить, похмурий, незадоволений) і сема 'холодний' лексеми айсберг; **Рудий** – прізвисько лівого нападника львівських «Карпат», СКА та донецького «Шахтаря» *Едварда Козинкевича*, яке футболіст отримав за рудий колір волосся.

Метафорично, ґрунтуючись на перенесенні **особливостей характеру**, притаманних гравцям, їхніх внутрішніх рис, звичок чи специфічних занять утворено такі прізвиська футболістів: **Божий дар** – прізвиська правого півсереднього нападника львівських «Карпат» *Івана Диковця*, який мав надзвичайний футбольний дар – був напрочуд технічним футболістом, філігранно обігравав суперників, однаково добре грав ногами та головою, швидко бігав, львівські вболівальники казали про нього: «На полі Диковець – за ним суперники бігають, як отара овець» (Каспаревич, Паук, і Пуньків 124), (від *божий* – «прикметник до бог» (*Словник* 1: 211), отриманий від Бога, *дар* – «здібності, хист до чого-небудь; обдарування, талант» (*Словник* 2: 211)); **Восьминіг** – прізвисько воротаря київського «Динамо» *Євгена Рудакова*, яке він дістав від північноірландських журналістів, коли збірна грала відбірковий матч проти Північної Ірландії у Белфасті 1969 року, за воротарську вправність, – «своїми "руками-щупальцями" діставав м'яча, куди б він не летів» (Кулеба 62), (від *восьминіг* – «морська тварина, що має лантухоподібне тіло та вісім ніг-щупальців, спрут» (*Словник* 1: 745)); **Вчений** – прізвисько центрального захисника львівських «Карпат», івано-франківського «Спартака», чернівецької «Буковини» *Степана Крупея*, який, граючи у львівській команді, паралельно навчався на французькій філології у Львівському університеті, а згодом працював викладачем (від *вчений* – «який має широкі й глибокі знання взагалі або в якій-небудь галузі науки; який одержав спеціальні знання, пройшов спеціальну виучку; який учився, освічений» (*Словник* 10: 532)); **Директор** – прізвисько центрального захисника київського «Динамо» *Вадима Соснихіна*, яке він отримав за майстерну гру в обороні та вмілу організацію гри динамівського захисту

на полі, саме Соснихіну тренер Віктор Маслов завжди давав останню передматчеву настанову перед виходом на поле: «Вадиме, прошу тебе, зроби так, щоб за твоєю спиною “нуль” був; тільки ти це можеш» (Кулеба 64), (від *директор* – «керівник підприємства, установи або навчального закладу» (Словник 2: 281)); **Ключка** – прізвисько півзахисника київського «Динамо» *Василя Раца*, що добре грав лівою ногою, якою міг дати точний пас, наче хокейною ключкою, на 30-40 метрів, неофіційний антропонім має мотиваційний зв'язок із лексемою *ключка* – «1. дерев'яний або металевий гак із довгим держакон для діставання, витягування чогось; 3. палиця з загнутим кінцем, пристосована для гри в хокей» (Словник 4: 193); **Кульова блискавка** – прізвисько нападника київського «Динамо» *Ігоря Беланова*, яке гравець отримав за притаманну йому високу швидкість, з якою він переміщався полем, що дало підстави порівнювати футболіста з *блискавкою* – «зигзагоподібна електрична іскра – наслідок розряду атмосферної електрики в повітрі, що буває під час грози» (Словник 1: 199); **Полковник / Залізний Полковник** – прізвисько *Валерія Лобановського*, коли він тренував київське «Динамо», адже мав звання полковника внутрішньої служби (від *полковник* – «офіцерське звання або чин в армії на ранг нижчий від генерал-майора; особа, яка носить це звання» (Словник 7: 86)), а також через те, що був надзвичайно вимогливим, авторитарним та водночас мав повагу серед підлеглих і колег, звідси походить ще один неофіційний антропонім Лобановського – **Метр** (від *метр* – «учитель, наставник» (Словник 4: 693)); **Професор** – прізвисько захисника львівських «Карпат» *Ярослава Поточняка*, яке він отримав за те, що «уміло “читав” гру, що легко розгадував спроби суперників і всюди встигав перекрити їм ходи» (Яремко 95), розшифровував тактичні побудови противників, (від *професор* – «найвище вчене звання, що надається найбільш кваліфікованим викладачам вузів та працівникам наукових установ...; великий знавець якої-небудь справи» (Словник 8: 332)); **Ракета** – прізвисько правого півсереднього нападника львівських «Карпат» *Івана Диковця* та нападника київського «Динамо», одеського «Чорноморця», маріупольського «Металурга» *Ігоря Беланова*, які вирізнялися з-поміж інших гравців високою стартовою швидкістю, пересувалися полем, немов ракета, неофіційний антропонім постав на основі асоціативного зв'язку з лексемою *ракета* – «2. літальний апарат або пристрій з реактивним двигуном» (Словник 8: 444); **Солдат** – прізвисько центрального, згодом правого захисника київського «Динамо», *Володимира Щеголькова*, яке він дістав за дисциплінованість і точне, чітке виконання тренерських настанов, «за непоступливість, жорсткість у боротьбі, вміння викластися до кінця, виконати будь-яке завдання тренера» (Кулеба 40), (від *солдат* – «рядовий військовослужбовець сухопутних військ; військовослужбовець взагалі; 2. відважний, дисциплінований, стійкий учасник суспільного руху, член якої-небудь організації і т. ін.» (Словник 9: 441)); **Студебеккер** – прізвисько нападника

львівського «Спартака» *Юрія Зубача*, походить від назви вантажівки американського виробництва *Studebaker* (*Студебеккер* / *Студебейкер*), яка була поширена в післявоєнні роки (Яремко 102), таке неофіційне ім'я футболіст отримав за настирливі атаки на полі, коли він йшов уперед напролом, як важка техніка; **Фартовий** – прізвисько *Олега Блохіна*, яке він отримав, тренуючи збірну України під час першої своєї каденції наставника, коли національна збірна досягла найвищих дотеперішніх здобутків – вийшла до чвертьфіналу чемпіонату світу 2006 року, походить від прикметника *фартовий* – той, що має *фарт*, везіння, щастя; **Чапек** – прізвисько півзахисника київського «Динамо» *Андрія Баля*, яке він дістав за веселу вдачу, дотепність і постійну усмішку на обличчі, був душею команди, часто давав колегам влучні, з гумором, прізвиська, неофіційний антропонім походить від прізвища чеського письменника міжвоєнного періоду *Карела Чапека*, автора збірок коротких дотепних «Оповідань з однієї кишені» та «Оповідань з другої кишені», опублікованих 1929 року; **Шахт'орчик** – прізвисько правого захисника та стопера багатьох команд Донбасу, СКА Львів *Віктора Руденка*, бо походив із *шахтарського краю* – міста Дзержинська в Донецькій області, неофіційний антропонім є здрібнілою формою російської лексеми *шахт'ор*.

На основі **внутрішньої та зовнішньої подібності** шляхом метафори утворено неофіційні антропоніми: **Бревер** – прізвисько півзахисника львівських «Карпат» *Лева Броварського*, походить від прізвища захисника збірної Канади з хокею *Карла Бревера*, що «відзначався умілою та конструктивною грою» (Яремко 36), а така манера гри була притаманна й Левкові Броварському, який вдало організовував гру колег, а також через співзвучність прізвищ обох спортсменів; **Горобець-жартівник** – прізвисько лівого крайнього нападника львівського СКА, ужгородських команд «Верховина» та «Говерла», мукачівських клубів «Приладист» і «Карпати» *Степана (Іштвана) Варги*, який був невисоким на зріст і завжди веселим, жартівливим, (від *горобець* – «маленький сірий птах, який живе переважно поблизу житла людини» (Словник 2: 135)); **Дед** – прізвисько тренера київського «Динамо», а раніше гравця російських клубів *Віктора Маслова*, неофіційний антропонім отримав від своїх підопічних гравців, значно молодших від нього за віком, а також завдяки людяному ставленню до футболістів, що нерідко нагадувало родинні стосунки, у ролі прізвиська використано російську лексему *дед* (*did*); **Том Соєр** – прізвисько півзахисника київського «Динамо», *Олександра Заварова*, яке він отримав через невисокий зріст, що, проте, не заважало футболістові дуже результативно грати «на другому поверсі», а також за винахідливість (найважливіша риса героя роману Марка Твена) – вміння імпровізувати на полі, обігравати захисників і точно пасувати нападникам.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, з-поміж шляхів творення прізвиськ гравців у советський період найпродуктивнішим були різноманітні трансформації прізвищ футболістів. Чверть із зафіксованих

неофіційних найменувань гравців постали внаслідок утинків прізвищ, ще низка прізвиськ утворена шляхом додавання до усічених прізвищевих основ демінутивних суфіксів. У ролі прізвиськ уживано здрібніло-пестливі форми українських та чужомовних імен чи найменування, утворені за зразками творення демінутивів у російській, польській та угорській мовах. Уперше в цей період у ролі прізвиськ вжито патронімічні назви. Чималою була частка неофіційних найменувань, що постали метафорично на основі перенесення ознак за зовнішніми рисами чи особливостями характеру, або ж унаслідок одночасного врахування специфічних зовнішніх і внутрішніх рис. Перспектива досліджень полягає в цілісному описі корпусу прізвиськ футболістів упродовж усіх періодів розвитку українського футболу та виявлення основних тенденцій неофіційного назовництва.

Список використаних джерел

- «Валентин Трояновский – козырный “валет” в золотой динамовской “колоде”». *Команда*, 4 червня 1999.
- Каспаревич, Василь, Паук, Олександр, і Пуньків, Тарас. *Львівський футбол: люди, факти. 1939–1991*. Львів: Світ, 2019.
- Кулеба, Володимир. *60 новел київського футболу*. Київ, 2004.
- Словник української мови*, за ред. І. К. Білодіда. В 11 т. Київ: Наукова думка, 1970–1980.
- Фразеологічний словник української мови*, за ред. Л. Паламарчука. В 2 кн. Київ: Наукова думка, 1993.
- Яремко, Іван. *100 футболістів Львова (персона львівського футболу)*. Львів: Триада плюс, 2012.

Sources

- “Valentin Trojanovskij – kozyrnyj “valet” v zolotoj dinamovskoj “kolode””. *Komanda*, 4 June 1999.
- Kasparyevych, Vasyl, Pauk, Oleksandr, and Punkiv, Taras. *Lvivskyi futbol: liudy, fakty. 1939–1991*. Lviv: Svit, 2019.
- Kuleba, Volodymyr. *60 novel kyivskoho futbolu*. Kyiv, 2004.
- Slovnyk ukrainskoi movy*, edited by I. K. Bilodid. 11 vols. Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980.
- Frazeolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy*, edited by L. Palamarchuk. 2 books. Kyiv: Naukova dumka, 1993.
- Yaremko, Ivan. *100 futbolistiv Lvova (persony lvivskoho futbolu)*. Lviv: Triada plus, 2012.

Список використаної літератури

- Астахова, Тамара. «Прозвище как неотъемлемая часть системы именований лиц (на примере сборной РФ по футболу)». *Гуманитарные исследования. Журнал фундаментальных и прикладных исследований*, № 1 (41), 2012, с. 17–25.
- Данилевська, Оксана. *Українська мова в українській школі на початку XXI століття: соціолінгвістичні нариси*. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019.
- Редько, Юліан. *Словник сучасних українських прізвищ*. В 2 т. Львів, 2007.
- Фатеев, Дмитрий. «Номинации футболистов и тренеров в средствах массовой информации и фанатской бредне». *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*, № 6 (101), 2015, с. 112–9.
- Чучка, Павло. *Прізвисько. Українська мова: енциклопедія*, за ред. ред. В. М. Русанівського, і О. О. Тараненка. Київ, 2000.

References

- Astahova, Tamara. "Prozvivshhe kak neot#emlemaja chast' sistemy imenovanij lic (na primere sbornoj RF po futbolu)". *Humanitarian Researches. Journal of Fundamental and Applied Researches*, no. 1 (41), 2012, pp. 17–25.
- Danylevska, Oksana. *Ukrainska mova v ukrainskii shkoli na pochatku KhKhI stolittia: sotsiolinhvistychni narysy*. Kyiv: Vydavnychyi dim "Kyievo-Mohylianska akademiia", 2019.
- Redko, Yuliiian. *Slovnyk suchasnykh ukrainskykh prizvyshch*. 2 vols. Lviv, 2007.
- Fateev, Dmitrii. "Nominations of football players and coaches in mass media and fan environment". *Ivzestia of the Volgograd State Pedagogical University*, no. 6 (101), 2015, pp. 112–9.
- Chuchka, Pavlo. *Prizvysko. Ukrainska mova: entsyklopediia*, edited by V. M. Rusanivskyi, and O. O. Taranenko. Kyiv, 2000.

Стаття надійшла до редколегії 23.12.2019